

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Дипломски рад

**Слика Запада у београдској штампи током
Мартовског погрома на Косову 2004. године**

Ментор:
проф. др Дубравка Стојановић

Студент:
Димитрије Матић ИС 14/44

Београд, септембар 2018.

Садржај

Предговор	3
Увод	
<i>Српско-албански односи на Косову и Метохији у протеклих пола века</i>	5
<i>Имагинарни значај Косова (и Метохије) за Србе и Албанце</i>	7
<i>Мартовски погром</i>	8
Запад као неспособан и пасиван посматрач	
<i>Почетна конфузија и прве оптужбе на рачун Запада</i>	11
<i>Консолидовање реакција и тумачења у домаћој јавности</i>	13
<i>Запад у недељницима – покушај објашњења пасивности</i>	16
Запад који подржава Албанце	
<i>Доминантне слике – Холкери, Карла дел Понте, КФОР</i>	18
<i>Теме средње важности</i>	21
<i>„Милосрдни анђео“</i>	25
Запад који реагује	
<i>Опажање кључних промена код западних званичника и институција</i>	27
<i>Преломни моменат – КФОР се бори против етничког чишћења</i>	30
Закључак	34
Библиографија	36

Предговор

Мартовски погром над косметским Србима 2004. године, који је трајао између 17. и 19. марта, је врло брзо по избијању постао једно од важних и првокласних европских хуманитарних, али и политичких питања. Ово насиље представљало је најважнији догађај у косовској историји у периоду од доласка међународних трупа 1999. до једностраног проглашења независности 2008. године, што је опет ставило на пробу и додатно оптеретило односе СЦГ, која је и даље сматрала КИМ својом територијом, и међународне заједнице, која је имала готово сву *de facto* власт у покрајини. Турбуленције које су том приликом настале у односима између СЦГ и Запада због овог погрома врло активно је пропратила тих дана сва београдска штампа, често дајући тим односима сопствени печат и тумачења. Поред процењивања развоја међусобних односа, важно поље деловања београдске штампе било је и приказивање и тумачење односа Запада према косметским Србима, како у датом тренутку тако и у дужем временском периоду још од саме 1999. године.

Када је у питању само извештавање београдске штампе о Косову оно је било доста емотивно набијено и пуно потресних фотографија. Тих дана у штампи су апсолутно доминирале вести о српским жртвама, које су се највише налазиле како на насловним странама тако и у бројним чланцима. Овакве вести пратили су неретко и упечатљиви наслови, фотографије жртава у болници, спаљених кућа, аутомобила и црква, слике обрачуна страних војника и Албанаца, које су често заузимале и читаве странице у новинама. Када су у питању наслови може се рећи да су они били најемотивнији управо у *Куриру* и *Блицу*. У првом листу су се на насловницама тих дана могли наћи термини као што су „РАТ!“, „Устани, Србијо!“, Трагедија“, „Страва и ужас!“, док је *Блиц* тада користио изразе попут „Терор над Србима“, „ГОРИ све српско“, „Србија даје и плаче“ и „Очај и нада на згаришту“. Остали листови такође су имали емотивне и упечатљиве наслове, али ипак никад у толикој мери.

Код учесталости извештавања о Косову се пак могу приметити одређене правилности код готово свих дневних листова. Првог дана извештавања, односно 18. марта, готово све новине су, углавном због неспремности и шока због масовности насиља, извештавале кратко, најчешће око 3-4 стране. Наредног дана већ се примећује огроман пораст вести, понекад чак и троструко више него претходног дана. Тог 19. и 20. марта

вести са Косова су најдоминантније у штампи и најчешће прелазе и 10 страна по броју. Затим је уследио одређени пад наредних дана, али је 24. марта дошло до извесног повећања извештавања, и то пре свега због годишњице НАТО бомбардовања и бриселске посете премијера Коштунице. Међутим, и у овим правилностима постоје одређени изузеци, и то најпре код *Вечерњих новости* и *Блица*. *Новости* су, за разлику од остале штампе, управо првог дана највише извештавале о Косову, а такве вести су тог 18. марта заузимале чак 15 страна. *Блиц* је највише и најмотивније од свих извештавао из покрајине, док су 19. марта у овом листу такве вести заузимале чак 18 страна. Друге врсте изузетака могле су се срести код *Данаса*, *Политике* и недељника. Код прва два наведена листа такође постоје већ поменути правилности, али због њиховог већег формата вести о Косову у њима никад нису прелазиле максималних 7 страна по броју. Када су у питању *НИН* и *Време* и код њих тог 18. марта има сразмерно мало вести о косовским догађајима, али се већ 25. марта оваква ситуација драстично мења. Тога дана *Време* је Косову посветило укупно 18 страна, док је *НИН*, пре свега захваљујући свом додатку „Брисање Метохије“, извештавао о покрајини на чак рекордних 28 страница.

Када су у питању вести о Западу њихову учесталост није могуће најпрецизније одредити, пре свега јер се Запад често помиње у многим вестима које се баве Косовом, док они чланци који се баве самим односом међународне заједнице према покрајини уопште нису толико бројни ако се узму у обзир све вести које долазе са Косова. Међутим, оно што се може рећи је то да је сваки лист пажљиво бирао које ће аспекте и какву врсту вести презентовати у својим издањима, а да се тичу односа Запада према Србима. Тиме се готово сваки лист није само бавио пуким преносом информација и вести, већ и много активнијем керирању значења, симбола и слика о том истом Западу, што се често у теорији медија назива *означавајућом праксом*.¹ Оваквом праксом стварао се специфичан однос између *означеног* (менталног концепта, идеје) и *означиоца* (материјалног носиоца значења)², што је омогућавало београдским медијима да често самостално или уз помоћ појединих стручњака и аналитичара сами производе контекст, значења и представе везане за стварно или замишљено деловање Запада. На основу овога се управо и правила одређена слика о Западу, и то подељена на три врсте: Запад као неспособан и пасиван посматрач, Запад који помаже Албанцима и Запад који реагује.

¹ S. Milivojević, *Mediji, ideologija i kultura*, Beograd 2015, 65-66.

² Исто.

Увод

Српско-албански односи на Косову и Метохији у протеклих пола века

Косово и Метохија као посебна аутономна област у оквиру Србије успостављена је по завршетку Другог светског рата – 10. јула 1945. године.³ Нове комунистичке власти у Југославији по завршетку рата приступиле су формалној успостави федералних јединица које су, по њиховом мишљењу, на најбољи начин могле да реше нагомилане и годинама наталожене међунационалне проблеме у држави. У оквиру те стратегије формирана је по први пут у оквиру републике Србије Аутономна област Косово и Метохија са већинским албанским становништвом, али су на том простору такође живели и Срби, Црногорци, Роми, Турци, Горанци и бројни други народи.

Током постојања социјалистичке Југославије назив ове аутономне територије, али и њен обим, мењани су више пута. Године 1959. северу Косова и Метохија прикључена је и општина Лешак са српским становништвом, када ова аутономна територија добија и свој коначни облик. Степен аутономије је повећан савезним уставом 1963. године када је КИМ добио статус Покрајине уместо дотадашње Области, а амандманом на тај устав 1968. године, у склопу даље федерализације земље и давања даљих уступака Албанцима, из имена избрисана је Метохија, а покрајина добија готово самосталну извршну, законодавну и судску власт.⁴

За то време односи Срба и Албанаца на КИМ били су углавном коректни, али је ипак етничка дистанца између ова два народа била највећа у целој Југославији.⁵ Временом су ови односи почели да се кваре, и то пре свега због последица растућих националиста у земљи. Овакве побуне Албанаца избиле су 1968. и 1981. године, када су се могли чути захтеви за већом аутономијом и добијањем статуса југословенске републике, али је било и радикалнијих захтева везаних за припајање Косова и западне Македоније Албанији. Оба ова протеста угушена су силом, уз помоћ војске и полиције. Након Титове смрти, а нарочито по окончању албанске побуне из 1981. године почиње да јача и српски национализам. Осамдесетих година на адресу српског комунистичког руководства почињу

³ D. T. Bataković, *Serbia's Kosovo Drama: a historical perspective*, Beograd 2012, 104-105.

⁴ Исто, 109; В. Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918-1988. Knj. 3, Socijalistička Jugoslavija: 1945-1988*, Beograd 1988, 396-397.

⁵ М.-Ж. Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд 2013, 303-304.

да пристижу извештаји о дуготрајним притисцима Албанаца на Србе и Црногорце да се иселе из покрајине, док неки од тих навода чак помињу и број од 57.000 насилно протераних.⁶ Све ово подупирано је и резултатима пописа, те су многи тада тврдили да се управо због ових прогона број Срба у покрајини смањило са 24 на 7.6 посто између 1948. и 1981. године, а број Албанаца повећао са 68 на 87 посто у истом периоду.⁷

Националистичке тензије настављене су и даље. Београдска штампа 1987. године искористила је убиство у параћинској касарни, које је иначе починио један војник Албанац, да започне жестоку антиалбанску медијску хајку.⁸ Запаљива националистичка реторика могла се срести и у два говора новог српског председника Слободана Милошевића 1987. и 1989. године одржаних управо на Косову, који је у свом науму да драстично умањи аутономију Косова коначно успео 1989. године, и то у атмосфери масовних и организованих окупљања Срба, али и великих албанских штрајкова.

Све ово изазвало је реакцију Албанаца, као и даљи раст национализма код њих. Одмах наредне године Албанци из покрајинске скупштине прогласили су Косово за југословенску републику, а 1992. године на основу нелегалног, али и неометано спроведеног референдума проглашена је и независност.⁹ Након овога у покрајини су Албанци створили паралелни систем власти, у коме су имали своје школе, лекаре, администрацију и политичко вођство. У овим редовима налазили су се углавном Албанци присилно отпуштени из државних установа. Коегзистенција званичног и паралелног система власти је, уз повремене полицијске прогоне, трајала мирно све до почетка рата 1998. године, када је отпочео сукоб српских власти са албанском националистичком герилом званом Ослободилачка војска Косова (ОВК). Све веће интензивирање борби и ратних злочина, али и неспремност Милошевића на било какве преговоре, довела је 1999. до укључивања НАТО у рат на страни Албанаца. Рат је завршен Кумановским споразумом у јуну 1999. и повлачењем српске војске и полиције из покрајине, али је формално она и даље остала део Србије, иако од тада под управом Уједињених нација.¹⁰

⁶ D. T. Bataković, *нав. дело*, 117.

⁷ B. Petranović, *нав. дело*, 451.

⁸ A. Nenadović, „'Politika' u nacionalističkoj oluji“, у: *Srpska strana rata: trauma i katarza u istorijskom pamćenju* (ur. N. Popov), Beograd 2002, 169-170; M. Thompson, *Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Beograd 2000, 57-59.

⁹ D. T. Bataković, *нав. дело.*, 127.

¹⁰ М.-Ж. Чалић, *нав. дело*, 404-405.

Имагинарни значај Косова (и Метохије) за Србе и Албанце

Насупрот реалном значају и фактичком стању покрајини, у обзир се мора узети и велика симболичка вредност ове територије у свести Срба и Албанаца, а чије су верзије опет толико различите да се не слажу чак ни око имена ове спорне регије. Срби пре свега разликују две географске целине – Косово као источни и углавном равничарски део покрајине и Метохију у западном делу, која је већином планинска област са доста српских средњевековних манастира, по којима је и добила име.¹¹ Са друге стране, Албанци искључиво користе реч „Косова“ за целу територију, док повремено Метохију називају термином „Дукађин“.¹²

Оно што Србе највише везује за КИМ јесте Косовски мит. Овај изузетно моћан национални мит¹³ говори о бици која се одиграла 15. јуна 1389. на Косову пољу, када су српски војници и њихов кнез Лазар радије изабрали слободу и „Царство небеско“ него да буду потчињени освајачима - муслиманским Турцима. Овај мит, ширен првенствено путем народних епских песама, али и традиције Српске православне цркве, одиграо је велику улогу у националној хомогенизацији Срба у XIX веку, а тумачено је да је Божја награда због избора „Царства небеског“ коначно стигла са независношћу Србије 1878. и са ослобођењем Косова од Турака 1912. године. Управо због огромног значаја овог мита за српски народ и сама територија КИМ има митско значење и симболику.

Са друге стране, за Албанце је Косово, од периода њиховог националног буђења крајем XIX века, представљало територију где они чине етничку већину и која им због тога по праву припада. Даљим развојем албанске националне историографије подстакнуто је и уверење да су они од антике чинили ту већину, пре свега јер су по тим ненаучним тумачењима сматрани потомцима Илира и Дарданаца.¹⁴ За Албанце Косово такође симболизује неправду, пре свега јер је албански етнички простор подељен у Балканским ратовима 1912-1913. године, а у свести многих Албанаца су управо те године почетак „српског насиља“ над њима, које је с мањим прекидима трајало све до 1999. године.¹⁵

¹¹ Грчка реч „metochia” иначе значи „манастирски поседи“ (D. T. Bataković, *нав. дело*, 16.)

¹² H. Zdravković, *Politika žrtve na Kosovu: Identitet žrtve kao primarni diskurzivni cilj Srba i Albanaca u upornom sukobu na Kosovu*, Beograd 2005, 180.

¹³ I. Čolović, *Smrt na Kosovu polju: Istorija kosovskog mita*, Beograd 2016.

¹⁴ D. T. Bataković, *нав. дело*, 19-22; П. Бартл, *Албанци: од средњег века до данас*, Београд 2001, 16-18.

¹⁵ H. Zdravković, *нав. дело*, 178-186.

Мартовски погром

Положај српског народа на Косову доласком међународних трупа, које су чинили УНМИК администрација и војне снаге НАТО мисије КФОР, драматично је погоршан. Након одласка српске војске и полиције у јуну 1999. године својим домовима вратило се око 800.000 протераних Албанаца¹⁶, док је покрајину масовно почело да напушта српско становништво, при чему процене говоре да је само за прва три месеца међународне управе избегло око 250.000 неалбанаца¹⁷, међу којима највише Срба. Насиље над преосталим Србима на КИМ наставило се и у наредним месецима, па и годинама, од којих је најтежи био масакр у Старом Гацком код Липљана 23. јула 1999. године. Насиље су додатно погоршавале и чињенице да ОВК није потпуно разоружана, као и то што су махом албанске и међународне судије врло мало или нимало радиле на расветљавању случајева насиља над Србима.¹⁸

Готово цела Метохија, али и најважнији градови попут Приштине, Призрена, Пећи, Гњилана, Урошевца, Косовске Каменице готово су потпуно очишћени од Срба, а преостало српско становништво, тј. око 130.000 њих, остало је практично изловано у четири највеће енклаве: на северу (четири општине северно од Ибра), на истоку (око Каменице, Гњилана и Новог Брда), у централном делу (Грачаница) и на југу покрајине (Штрпце). Мете напада постале су и цркве и манастири, о чему најбоље сведочи податак да је у периоду до јуна 2003. уништено укупно 117 њих.¹⁹ Оваква ситуација углавном је остала иста до марта 2004. године, а само су српске општине на северу покрајине биле релативно заштићене.

Међуетничке тензије дошле су готово до усијања још неколико дана пре почетка погрома. Најпре је група Албанаца у селу Чаглавица код Приштине ранила једног српског младића, што је довело до тога да се Срби окупе и блокирају магистрални пут Приштина-Скопље.²⁰ Убрзо потом је у селу Чабра код Зубиног Потока дошло до давлeња три албанска дечака у Ибру, а четврти дечак који је био с њима је дао полицији изјаву да су до

¹⁶ По подацима УНХЦР од укупно 848.100 Албанаца вратило се њих 808.913 (према: Н. Zdravković, *нав. дело*, 79.)

¹⁷ D. T. Bataković, *нав. дело*, 165.

¹⁸ *Исто*, 176-177.

¹⁹ *Исто*, 179.

²⁰ *Mart 2004. Etničko nasilje na Kosovu*, Fond za humanitarno pravo, juli 2004, Beograd: http://www.hlc-rcd.org/images/stories/pdf/izvestaji/FHP_izvestaj-Etnicko_nasilje_na_Kosovu-mart_2004-srpski.pdf (приступљено 25.8.2018. године), 4-5.

реке јурили Срби с псима. Иако је УНМИК сутрадан утврдио да Срба тамо није било и да је смрт деце била несрећан случај, ово је ипак послужило као окидач за отпочињање унапред припремљеног насиља против косметских Срба.²¹

Напад је 17. марта преподне започела група Албанаца из јужног дела Косовске Митровице, када су покушали да се насилно пробију у северни српски део града. Овај напад је одбијен, али су истовремено кренули напади и на српске енклаве јужно од Ибра. Екстремисти имали су тачне податке о томе које су куће српске, а које албанске, те су у складу са тим прве палили, а друге поштедели. На појединим албанским кућама биле су унапред окачене црвено-црне заставе како би се лакше распознале, а демонстранти су често у тим рушилачким походима викали пароле против УНМИК-а и КФОР-а, позивали на убиство и протеривање Срба, али су и скандирали Рамушу Харадинају и Хашиму Тачију, некадашњим вођама ОВК.²²

Најтеже насиље над Србима забележено је у енклавама Свињаре, Чаглавица, у згради ЈУ-програма у Приштини, Косову Пољу, Обилићу, Липљану, Штимљу, Гњилану, Витини, Урошевцу, Ђаковици, Каменици, Новом Брду, Ораховцу, Призрену, али и у другим селима и енклавама насељеним Србима. У Вучитрну нападнуто је и једно ашкалијско насеље, одакле су протерани становници, а мање насиље забележено је и у северној Косовској Митровици над Албанцима и Бошњацима од стране појединих српских демонстраната.²³ Током тих дана, од 17. до 19. марта, уништено је или оштећено преко 30 цркава и манастира, међу којима су најзначајнији Богородица Љевишка и Свети Арханђели код Призрена, црква светог Николе у Приштини и манастир Девич. Најзначајније манастире, попут Дечана, Грачанице и Пећке патријаршије, успешно је сачувао КФОР од напада.²⁴

Када је у питању био однос албанских лидера и институција са Косова према насиљу њихових сународника може се рећи да је реакција са њихове стране изостала, док су се чак у појединим местима екстремистима придруживали, или им бар ослобађали пут, и албански припадници косовске полиције и Косовског заштитног корпуса.²⁵ Изјаве званичника, поготово косовског председника Ибрахима Ругове и премијера Бајрама

²¹ Исто.

²² Исто, 8-9.

²³ Исто, 6-8, 40-43.

²⁴ D. T. Bataković, *нав. дело*, 191-192.

²⁵ http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaji/FHP_izvestaj-Etnicko_nasilje_na_Kosovu-mart_2004-srpski.pdf, 2, 16-17, 22-23, 28-29, 31, 39-40, 48-49, 51, 63-65.

Рецепија, као и утицајног Хашима Тачија, биле су млаке, изнуђене и по свој прилици недовољно искрене, што је само могло да послужи као додатно охрабрење за екстремисте.²⁶ Солидарност Албанаца према прогоњеним Србима, и то пре свега када су у питању комшије, била је ипак примећена у појединим местима попут Призрена, Каменице, Вучитрна.²⁷ Када су у питању реакције припадника УНМИК-а и КФОР-а може се рећи да су они најпре реаговали споро и неефикасно, а да су се од другог дана активније и спремније уључили у обрачун с екстремистима. Међутим, ове мисије нису успеле да спрече насиље већих размера и да адекватно заштите Србе и њихове светиње, док је са њихове стране било и одбијања да помогну цивилима, као што је био случај једне српске старице из Косова Поља коју су оставили у својој кући на милост и немилост демонстрантима.²⁸

Када су у питању саме бројке о учесницима и погинулима може се навести више процена. УНМИК и је изнео процену да је у нередима учествовало укупно око 51.000 Албанаца, који су између 17. и 19. марта протерали око 4100 Срба из својих домова.²⁹ У свом каснијем извештају из априла исте године УНМИК, али и Фонд за хуманитарно право из Београда, наводе да је 17. и 18. марта настрадало 15 Албанаца, 12 Срба, повређено је укупно било 954 особе, а у насиљу је уништено око 800 српских, 90 ашкалијских и две албанске куће, као и 36 православних верских објеката.³⁰ Косово и Метохију је за само два дана погодио огроман талас насиља усмерен пре свега ка протеривању српског становништва из покрајине, а чак и годину дана након окончања погрома у своје домове се још увек није било вратило 1467 од укупно око 4100 протераних Срба.³¹

²⁶ Исто, 3.

²⁷ Исто, 42, 50-52, 57-58, 61-62.

²⁸ Исто, 2.

²⁹ Д. Т. Батаковић, *нав. дело*, 184-185.

³⁰ http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaji/FHP_izvestaj-Etnicko_nasilje_na_Kosovu-mart_2004-srpski.pdf, 2

³¹ Д. Т. Батаковић, *нав. дело*, 188.

Запад као неспособан и пасиван посматрач

Почетна конфузија и прве оптужбе на рачун Запада

Извештавање штампе о догађајима на Косову одмах је отпочело наредног дана, 18. марта. Сви дневни листови и недељници на насловним странама управо су имали вести о насиљу на Косову, али сваки лист је у први план истицао другачије аспекте и тумачења ових дешавања. На свим насловним странама тога дана биле су фотографије протераних Срба, запаљених кућа и цркава, као и призори окршаја међународних снага са Албанцима. Напади су трајали од 17. до 19. марта, а за то време у београдској штампи владала је иницијална збуњеност и пренераженост због догађаја на Косову, те је због тога било отежано и заузимање јасног става према онима који су то насиље једини могли да спрече – члановима међународне заједнице.

Када је у питању виђење међународних актера, пре свега америчких и западноевропских званичника и припадника мировних снага на Косову, у контексту пасивних и неспособних посматрача може се рећи да су медији у том приступу били неједнаки. Дневни листови *Политика*, *Курир* и *Вечерње новости* су у тим првим данима били најсклонији оваквом виђењу Запада, *Блиц* у нешто мањој мери, док су *Данас* и недељник *НИН* у веома малом броју случајева видели Запад у овом светлу. Оно што је најпре било евидентно у смислу оваквог етикетирања Запада биле су насловнице ових листова и фотографије коришћене уз њих, а нарочито током првог дана извештавања. Тог 18. марта на свим насловницама анализираних медија, осим у случају *Данаса* и *Времена*, била је слика повређених Срба из Косовске Митровице који панично беже, упркос КФОР-у и оклопним возилима који се могу видети иза њих.

Када су ипак текстови овог контекста у питању, може се рећи да су најчешћи повод за овакво извештавање медија у првим данима биле изјаве домаћих политичара и Српске православне цркве. Њихове изјаве, али и речи високих иностраних званичника у овом периоду у највише допринели томе да се одређена слика о Западу створи у јавности, у овом конкретном случају представа о Западу као неспособном актеру. Међу првима који су се огласили били су влада Србије³², председник скупштине Србије Предраг

³² М. Никић, „Права природа албанског сепаратизма“, *Политика*, 18.3.2004; Н. Ћалковић, „Влада Србије о злочинима на Косову“, *Блиц*, 19.3.2004.

Марковић³³, председник Координационог одбора за Косово и Метохију Небојша Човић³⁴, епископ рашко-призренски Артемије, као и министри одбране и дипломатије СЦГ Борис Тадић и Горан Свилановић³⁵. У тим првим данима сукоба управо су изјаве ових високих српских званичника у великој мери обликовали јавно мњење тиме што се управо њихово тумачење догађаја највише истицало у штампи. Они су се углавном слагали око тога да КФОР, УНМИК и међународни званичници нису учинили ни приближно довољно да спрече насиље Албанаца како пре, тако и након 17. марта. Међу њима најблажи је био Борис Тадић, који је поред повремених критика често и похваљивао напоре КФОР-а да заустави насиље³⁶, док је владика Артемије био најоштрији говорећи да међународна заједница на КИМ не ради ништа док се тамо ствара „моноетничко и фашисоидно друштво“³⁷.

Са друге стране, новинарских текстова и правих анализа који приказују Запад као неспособног чиниоца у овом периоду било је изузетно мало, пре свега због тога што су први такви текстови углавном имали јасно одређење према међународној заједници, која, по њиховом мишљењу, или адекватно реагује или ради у корист екстремиста. Један од ретких текстова који спада у ову категорију је чланак Зорана Пановића у викенд додатку *Данаса*.³⁸ На овом месту аутор повлачи паралелу садашњег насиља и албанских демонстрација из 1981. године и тврди да је међународна заједница неспособна да увиди праву опасност од албанског национализма, који је био активан и 23 године раније када су на Косову постојале и широка аутономија, мултиетничка власт и полиција, а Слободана Милошевића још није било на виду. Основна идеја овог текста на крају остаје констатација да албански национализам има дугу предисторију коју су међународни фактори потпуно потценили на Косову.

³³ „Marković: Organizovani terorizam”, *Kurir*, 18.3.2004.

³⁴ М. И., „Čović o nasilju“, *Blic*, 19.3.2004.

³⁵ Д. Савић, „Шамари Албанаца Србима и свету“, *Вечерње новости*, 19.3.2004.

³⁶ „Дипломатија главно оружје”, *Вечерње новости*, 18.3.2004; М. Р. Павловић „Тадић: 'Армија спремна““, 19.3.2004.

³⁷ „Епископ Артемије позвао Србе на уздржаност”, *Политика*, 18.3.2004; АГ, „Саопштење Српске православне цркве“, *Kurir*, 18.3.2004; „Фашизам пред очима света“, *Вечерње новости*, 18.3.2004.

³⁸ Z. Panović, „Krah doktrine o standardima pre statusa“, *Danas*, 20/21.3.2004.

Консолидовање реакција и тумачења у домаћој јавности

Након што се 19. марта окончао најжешћи талас насиља реакције су у самој Србији, са којих год страна долазиле, почеле полако да се консолидују и конкретизују. Сада када се главнина албанских екстремиста вратила кућама наједном су српски медији и јавност добили прилику да виде јасно и детаљно све ужасне призоре и чују исцрпне потресне приче својих сународника који су све то преживели. Након тога, било је потребно означити одговорне за сва та злодела, именовати их и позвати на њихово кажњавање. Одговорни актери у очима београдске штампе најчешће су били Албанци, појединачно или у целини, али је након њих на другом месту био и Запад. када је у питању стварање негативне слике о међународној заједници може се рећи да је то чињено на два начина – приказати Запад као немоћног и пасивног посматрача или као некога ко помаже Албанцима, било активно учествујући или намерно се држећи по страни. Када се упореде ове две врсте извештавања види се да је прве врсте извештаја било доста мање него друге, али се ипак због тога не сме нимало занемарити и потценити.

Оно што је пак тих дана доминирало у српским медијима били су текстови, фотографије, интервјуи и описи оних који су најтеже погођени насиљем. У оваквим вестима није било много простора за означавање Запада као неспособног актера, али било је и појединих случајева када је овако означен Запад био у доминантном фокусу штампе. Ове вести биле су у фокусу најчешће онда када је од Запада нешто тражено, и то баш због тога што су сматрали међународну заједницу изузетно неактивном и инертном. У овом контексту такве вести су се могле сретати у мањој мери у готово свим листовима, али најчешће ипак у *Куриру*, *Блицу*, *Вечерњим новостима* и *Политици*. Прва три листа доносиле су често репортаже са терена које су садржале потресне слике избеглих Срба, налазиле се на целе две стране, док се емотивним насловима позивао свет да види те патње и реагује.³⁹ Ове наслове често су пратиле и слика Срба како плачу и беже преко једне пољане, док су поред њих готово немо стајали припадници мисија КФОР и УНМИК и само их посматрали.⁴⁰ Најдаље у оваквој врсти извештавања ипак је отишао *Блиц*. У једном чланку на две стране⁴¹, али и на насловној страни, преноси се вест да због хаоса на

³⁹ „Zaustavite zlo!“, *Blic*, 19.3.2004; S. Vidić, „Očaj, bes i nemoć“, *Kurir*, 22.3.2004; M. Марковић, „Види ли свет ово!“, *Вечерње новости*, 24.3.2004.

⁴⁰ На насловној страни *Политике* од 20. марта уз такву слику стоје и два наслова: „Горе куће и цркве“ и „Више од 7000 протераних“

⁴¹ В. Milosavljević, „Mali Živojin nije izdržao“, *Blic*, 20.3.2004.

КИМ један двогодишњи дечак преминуо на путу до болнице због последица тровања. У тексту се, истина, нигде директно не помиње међународна заједница, али се у чланку све време помиње немогућност кретања дечакове породице, те се посредно закључује да то нису успеле међународне трупе да им обезбеде због своје неспособности да одрже ред и мир у покрајини.

Истакнуто место и доста простора припало је једном плану чији су аутори поједини високи политички и црквени званичници, а који је опет полазио од премисе да је Запад неспособан да реши стање на Косову, те је зарад превазилажења њихове дотадашње неактивности овај концепт и израђен и послат међународним институцијама. Овај текст се појавио у *Данасу*, *Гласу јавности* и *Политици*,⁴² док је у *Вечерњим новостима* доспео и на насловницу. Као аутори плана помињу се Небојша Човић, владика Артемије и српска коалиција „Повратак“ у косовској скупштини. Полазећи од претпоставке да иностране институције немају решења за насиље, они су у свом плану изложили тачке у којима предлажу увођење војне управе на КИМ, смене шефа мисије УНМИК Харија Холкерија и команданта НАТО на Косову генерала Камерхофа због неактивности и преблагих изјава, као и распуштање косметских привремених институција. Мора се приметити да ово ипак није био први пут да се директно позивају међународни званичници на одговорност, али су у овом случају такве вести доста опширно преношене, а дат им је и велики простор у новинама, па чак и насловна страна.

Поред ових доминантних вести било је и још сличних оптужби упућених и другим чиниоцима међународне заједнице. Такви текстови, за разлику од ових доминантнијих, по правилу заузимали су мање од половине или трећине странице у новинама, зависно од формата самих листова. Међутим, иако мањи по квантитету, они по оштрини и језику суштински нису заостајали за доминантнијим вестима. Такве вести углавном су преносиле поруке са бројних протеста које су тих дана упућиване међународној заједници у једном општем тону, и то пре свега како би натерали Запад да коначно уради нешто на Косову.

Једна од таквих шетњи одржана је у Београду поводом насиља на КИМ, а у њој су учествовали највиши српски званичници попут премијера Србије Војислава Коштунице, министра одбране СЦГ Бориса Тадића, митрополита црногорско-приморског Амфилохија и многих других. На овом скупу најважније су биле поруке подршке Србима и позиви

⁴² J. T., „Holkeri i Kamerhof da se povuku“, *Danas*, 23.3.2004; „Човић захтева војну управу“, *Глас јавности*, 23.3.2004; Б. Радомировић, „Блага Схеферова осуда“, *Политика*, 24.3.2004.

Албанцима да зауставе насиље. Иако су ове поруке биле доминанте на том протесту, присутни су ипак биле и већ поменути апели Европи од стране демонстраната, и то пре свега они који су позивали европске званичнике да по сваку цену спрече „етничко чишћење, паљење кућа и светиња“. Међутим, од дневних листова који су извештавали о београдској шетњи једино је *Глас јавности* ставио у први план, односно у сам наслов вести ту поруку упућену Европи.⁴³ На том скупу огромну улогу су имали СПЦ и њени епископи, који су тога дана искористили прилику да оптуже Европу и свет два пута неспособност и срамоту због допуштања паљења укупно 25 српских светиња.⁴⁴ Може се рећи да је тога дана СПЦ као највећа верска организација у Србији дала и свој највећи допринос учвршћивању слике о Западу као фактору који на Косову не ради ништа.

Поред оваквих општих порука било је и оних доста конкретнијих, и то пре свега на рачун Савета безбедности УН. Ово можда и најзначајније међународно тело дошло је тих дана под посебан удар штампе, и то пре свега због свог саопштења поводом насиља на Косову. Медији су овог пута опширно извештавали о појединачним страначким реакцијама на ово саопштење, које су најчешће биле веома негативне, чиме је овај орган Уједињених нација сврстан у исти „кош неспособних“ као и КФОР, УНМИК и њихови званичници. Саопштење је иначе позивало на мир, најоштрије осуђивало насиље и пре свега означавало га и као напад на међународну заједницу у целини.⁴⁵ Реакције највиших државних званичника одмах су уследиле. Председник СЦГ Светозар Маровић похвалио је ову декларацију, док су је готово све странке у Србији осудиле као преблагу. Међу њима су биле Демократска странка, Српски покрет обнове, Демократска странка Србије, Г17+ и њихови лидери, али и институције и удружења попут САНУ, Удружења књижевника Србије и Народног позоришта у Београду.⁴⁶ Њихове најважније замерке односиле су се на то да је ово саопштење нема ефекта јер позива једнако све стране на мир, иако је јасно да су албански екстремисти насилници, а Срби жртве, као и да оно суштински неће променити ништа на терену. Најоштрији у осуди био је Вук Драшковић, који је жалио што Савет безбедности није означио насиље термином „тероризам“, као и то што није наметнуо обавезу албанским лидерима са Косова да надокнаде сву штету Србима.⁴⁷

⁴³ „Европо, отвори очи!“, *Глас јавности*, 20.3.2004.

⁴⁴ „На срамоту света“, *Вечерње новости*, 20.3.2004.

⁴⁵ „Nasilje se odmah mora obustaviti“, *Kurir*, 20/21.3.2004.

⁴⁶ „Странке незадовољне ставом Савета безбедности УН“, *Политика*, 20.3.2004.

⁴⁷ „Терористи победили УН“, *Вечерње новости*, 20.3.2004.

Поред ових средње доминантних вести било је и оних најмање бројних, али ипак значајних због своје садржине, а не обимности. У питању су биле реакције читалаца *Гласа јавности* и *Данаса* у којима су се предлагали нови начини за приморавање Запада на предузимање акције, као што је и бојкот саме Олимпијаде у Атини⁴⁸, док је текст из *Данаса* отворено позивао Европу да заустави геноцид.⁴⁹ Коришћењем овакве изузетно тешке квалификације насиља на Косову стварала се слика да је Европа до тог тренутка стајала са стране чак и кад се на терену одвијао такав најтежи могући злочин према Србима, а све као последица дугогодишње неактивности и неосетљивости Европе према српским патњама.

Запад у недељницима – покушај објашњења пасивности

Још једна битна карактеристика у овом периоду извештавања је и интензивирање објава недељника *НИН* и *Време*. У бројевима изашлим 18. марта ови недељници су, још увек изненађени избијањем тако жестоког насиља, извештавали доста слабије о догађајима на Косову, али су недељу дана касније и они пуноправно ушли у трку са дневном штампом. Сам формат недељника пружао је ауторима текстова да се доста подробније позабаве улогом Европе и света поводом косовских дешавања. Када су у питању чланци који Запад приказују као пасивног актера они нису много бројни, али за разлику од дневне штампе пружају и могућности да се читаоцима објасне евентуални узроци због којих се западни свет на тај начин понаша, али и последице тога.

У анализама ове врсте има разлике у писању између *НИН*-а и *Времена*. У *НИН*-у се најпре апострофира огромна промена у јавном мњењу косовских Албанаца према међународним трупима. Иако су те трупе 1999. године дочекане као ослободиоци, сада је изгледа дошло до промене првенствено због тога што Запад Косову за тих 5 година није обезбедио независност, што је довело до јачања уверења међу Албанцима да су сада ти војници уствари окупатори. У самом закључку овог чланка⁵⁰ подвлачи се то да Запад за све ове године није успео да донесе решење ни за једну страну, а камо ли за обе, што је

⁴⁸ М. Живковић, „Бојкотујмо Олимпијаду!“, *Глас јавности*, 23.3.2004.

⁴⁹ М. Ј. Бабић, „Европо, заustavi genocid!“, *Danas*, 24.3.2004.

⁵⁰ Р. Мароевић, „Искорак уназад“, *НИН*, 25.3.2004.

само додатно потврђивало већ уврежену слику у јавности оба народа на Косову да је политика Запада у покрајини била потпуно промашена.

Са друге стране узроцима пропасти западне политике на Косову детаљније се бавило *Време*.⁵¹ Новинар овог листа Дејан Анастасијевић наводи да је незаинтересованост и неактивност Запада на Косову последица већег ангажовања тих земаља у тренутним светским жариштима, попут Авганистана и Ирака. Наводи се да је због тога Запад претходних година чинио све како би се што више удаљио са ових простора, и то пре свега тако што међународни званичници на Косову у својим извештајима претерано хвалили успех мултиетничности, залажући се успут за смањивање војног присуства на КИМ, док им је са друге стране обавештајна активност потпуно заказала, што је довело до тога да су практично дозволили да припреме овако великог насиља према Србима. Прођу неопажене. Слика о неспособном Западу се затим употпуњује тиме што се наводи да је скорашње насиље озбиљно омело планове западних држава да се потпуно повуку с Косова тиме што ће и даље слати лажне позитивне извештаје о мултиетничком Косову, на основу којих ће касније и приморати Србију да се сложи с њима и коначно да призна независност својој покрајини.

Иако је у недељницима мало простора посвећено Западу као пасивном актеру може се ипак рећи да ти текстови веома важни пре свега због тога што су ови листови мање оптерећени јер, за разлику од дневне штампе, не прате догађаје на Косову из дана у дан и часа у час, што им омогућује извесну дистанцу и евентуално боље процењивање дубинских узрока и последица свега што се дешавало. Ове анализе представљене у недељницима имале су велику важност пре свега и због тога јер су пружале нови угао гледања на „неактивни Запад“ тиме што је приказано да су те земље исто перципиране и код Албанаца и код Срба, док се на другом месту разлог за овакву неспособност бављења Косовом види и у ширем геополитичком контексту.

⁵¹ М. Милошевић, Н. Лј. Стефановић, „Kosovo 17. mart“, Д. Анастасијевић, „Grubo buđenje“, *Vreme*, 25.3.2004.

Запад који подржава Албанце

Доминантне слике – Холкери, Карла дел Понте, КФОР

Када је у питању извештавање о Западу као чиниоцу који је било директно или индиректно савезник албанских екстремиста може се рећи да је оно далеко присутније од других видова извештавања о међународној заједници. Иако су текстови који лоше говоре о Западу у овом контексту изузетно присутни у београдској штампи, ипак се може приметити да су најрадикалнији чланци излазили у *Вечерњим новостима*, *Гласу јавности* и *Куриру*, док је сразмерно најмање оваквих текстова било у *Времену* и *Данасу*. Поред недељника и дневне штампе, у овом контексту се посебно издваја и писање *Трећег ока*, традиционално склоном теоријама завере. Међутим, оно што је карактеристично за сву ову штампу је то што су се најчешће овакви антизападни чланци почели интензивирати по окончању главног таласа насиља 19. марта, док их је до тада знатно мање било.

Када се говори о доминантним вестима о Западу у овом контексту мора се напоменути да иако има доста заједничких тема које готово сви листови истичу, ипак је евидентно постоји знатна разлика међу новинским извештавањима. На насловним странама вести из овог контекста су ретке, али је ипак 23. марта на насловници свих дневних новина, осим *Политике* и *Данаса*, осванула осуда контроверзне изјаве Харија Холкерија и позиви на његову оставку.⁵² Међутим, чак и у *Политици* и *Данасу* су мањи текстови на насловницама тога дана били посвећени реакцији на ову изјаву, и то су обе вести говориле о саопштењу Бориса Тадића, који је сматрао да Холкери својим поступцима и интервјуима готово да охрабрује нове албанске нападе.⁵³ Приказивање деловања Холкерија је у српској штампи овековечено и са две карикатуре Предрага Кораксића Коракса. Прва је објављена у *Данасу* 19. марта и на њој је приказан Холкери како мирно спава у лежаљци, чији је један крај завезан за запаљену цркву, а други за запаљену цамију. Други цртеж објављен је у *Времену* 25. марта, где су приказане три фигуре шефа УНМИК-а. Прва фигура покрила је уста, друга очи, а трећа уши, док иза њих полако у пламену и диму нестају српске куће и цркве.

⁵² Притом су се најрадикалнији и бомбастични наслови могли срести на насловној страни *Курира* („Nebojša Čović direktno: Hari Holkeri uzeo pare da zataška zločin“) и *Гласа јавности* („Холкери охрабрује терористе“)

⁵³ „Тадић: Изјава као најјава албанске контраофанзиве“, *Политика*, 23.3.2004; „Тодић: Изјава Холкерија као најјава албанске контраофанзиве“, *Danas*, 23.3.2004.

Повод за овакве медијске нападе на Холкерија био је интервју дат америчком Националном радију, где је изјавио да је термин „етничко чишћење“ прејак за оно што се догодило на Косову, да су многи Срби одбили да се склоне из својих кућа, као и то да је запаљено свега пар српских цркава.⁵⁴ Друге вести, иако мање заступљене по обиму, говориле су о различитим реакцијама српских званичника на ову изјаву⁵⁵, што је додатно помогло да се у јавном простору јасније обликује слика о њему као особи која је потпуно хладна и безобзирна према српским жртвама, чак и онда када је и лично био сведок огромног насиља. Међу овим осудама ипак су најрадикалнији били Небојша Човић и Томислав Николић. Човић је изјавио да је Холкери „албански плаћеник који покушава да прикрије нацистичке злочине над Србима“⁵⁶, док је Николић позивао београдско правосуђе да подигне оптужнице за „ратни злочин геноцида и протеривање Срба са Косова“ против највиших међународних, али и албанских функционера на КИМ.⁵⁷

Управо овакво етикетирање највиших међународних функционера, било на Косову било ван њега, знатно су допринели стварању изузетно негативне слике о Западу и његовој улози у покрајинском насиљу. Директно оптуживање међународних институција и њених челника стварали су слику о томе да западна подршка Албанцима долази из самог „европског и америчког“ врха. Стога је битно поменути да се у исто време када и против Холкерија почињу појављивати и оптужбе на рачун главне тужитељке Међународног кривичног суда за бившу Југославију Карле дел Понте, која је овог пута долазила од српског политичара и бившег савезног министра правде Владана Батића. Његове оптужбе пренеле су готово сви медији, али су највише простора за њих издвојили *Данас*, *Вечерње новости* и *Глас јавности*.⁵⁸ Батић је ту најпре говорио да је она „амнестирала највеће ратне злочинце после Другог светског рата – Хашима Тачија, Агима Чекуа и Рамуша Харадинаја“, док Хашки суд назива „срамотним“ јер намерно неће да истражи „геноцид“ над косметским Србима⁵⁹.

⁵⁴ „Различите изјаве“, *Глас јавности*, 22.3.2004.

⁵⁵ V. Sekerežović, „Koštunica: Reč ‚etničko čišćenje‘ Holkeri relativizuje“, I. V. I., „Svilanović od Anana traži razjašnjenje Holkerijeve izjave“, *Danas*, 23.3.2004.

⁵⁶ S. M. S., „Prljavi Hari“, *Kurir*, 24.3.2004.

⁵⁷ „Да се суди и шефу УНМИК“, *Вечерње новости*, 25.3.2004.

⁵⁸ R. D., „Postali ste saučesnik albanskih terorista“, *Danas*, 22.3.2004; „Ви сте Тачијев саучесник“, *Вечерње новости*, 22.3.2004; „Дел Понтеова саучесник албанских терориста“, *Глас јавности*, 22.3.2004.

⁵⁹ J. M., „Хаг одбио да истражи албанске злочине“, *Глас јавности*, 25.3.2004.

Међутим, поред ових осуда институција и званичника, на удару штампе били су и војници КФОР-а. Може се рећи да је један од главних разлога због којег је негативна слика о КФОР-у била међу доминантнијим вестима тих дана управо и чињеница да су те снаге једине могле нешто ефективно да ураде на терену и да адекватно заштите Србе. Овога пута критике КФОР-а долазиле су у мањој мери од владе Србије⁶⁰, а много више од изјава самих сведока са Косова. У оваквим вестима највише је предњачио *Курир*, који је узастопно у више наврата између 22. и 24. марта извештавао о сукобу избеглих Срба из Обилића и војника КФОР-а у кампу код Приштине. Ове вести никада ни у *Куриру* нису биле на насловној страни, али су ипак заузимале знатно више места него остале вести о Косову у та три дана.⁶¹ У тим чланцима најпре се говорило како су Србе војници КФОР-а присилно иселили из Обилића, и то остављајући њихове куће на милост и немилост Албанцима, док им сада у Кампу код Приштине ускраћују слободу кретања, а случају да се побуне против тога онда их туку и хапсе.⁶²

Међутим, међу најтежим оптужбама против КФОР-а говорио је један чланак у *Вечерњим новостима*, у коме је преношена изјава монахиње из манастира Девич. Ова вест је 21. марта заузимала око пола стране, а монахиња је на том месту оптуживала војнике КФОР-а да су је они безобзирно и хладно одбијали након што је она више пута преклињала и молила да је одведу из манастира на безбедно.⁶³ Оптужби на рачун КФОР-а било је и у другим медијима, али такве вести обично нису биле међу доминантнијим, иако су имале сличан садржај. О тим сличним ситуацијама и на другим местима говорили су сведоци – Срби из околине Гњилана жалили су се на италијанске војнике⁶⁴, призренски монаси на немачке војнике⁶⁵, као и поједини мештани Штрпца⁶⁶. Ове оптужбе пре свега биле су усмерене на то да су војници КФОР-а евакуисали Србе без икаквог плана, а да су потом њихове небрањене куће препуштене албанским екстремистима.

⁶⁰ Првог дана извештавања премијер Коштуница је констатовао да је у појединим случајевима КФОР изгледа више бринуо о својој него о безбедности Срба (М. Никић, „Права природа албанског сепаратизма“, *Политика*, 18.3.2004; Н. Ђалковић, „Влада Србије о насиљу на Косову: Етничко чишћење“, *Blic*, 19.3.2004.)

⁶¹ S. V., „Војници КФОР-а tukli Srbe“, *Kurir*, 22.3.2004; S. Vidić, „Пакао у Обилићу“, *Kurir*, 23.3.2004; S. Vidić, „Golgota 200 Srba iz Obilića“, *Kurir*, 24.3.2004.

⁶² Вест о хапшењу једног Србина у кампу КФОР-а такође је била једна од доминантнијих вести у *Вечерњим новостима*. Том приликом један свештеник је сведочио да је он лично био малтертиран у кампу, а да је један његов пријатељ и ухапшен (Д. Зечевић, „КФОР претио хапшењем“, *Вечерње новости*, 23.3.2004.)

⁶³ М. Марковић, „Вапај монахиње“, *Вечерње новости*, 21.3.2004.

⁶⁴ „Дошли су да нас побију“, *Вечерње новости*, 19.3.2004.

⁶⁵ Р. Станковић, „Затирање трагова“, *НИН*, 25.3.2004.

⁶⁶ Д. Г., „КФОР ми није дао да сахраним брата“, *Глас јавности*, 23.3.2004.

Теме средње важности

Иако мање заступљене него претходно наведене доминантне теме, овакве вести средње важности су изузетно значајне пре свега због своје шареноликости и пружања различитих врста објашњења, од оних рационалних па све до класичних теорија завере, за то што је Запад одабрао да помаже Албанцима, упркос томе што сви докази непобитно говоре о томе да управо већинска нација на Космету прогони Србе у масовним размерама. Међу темама средње важности могу се издвојити пре свега две целине – то су најпре вести које повремено, али никако стално и у дужем периоду, добијају карактеристике доминантних вести, док су на другом месту оне теме које се заиста јављају само повремено и у ограниченом броју листова.

Међу такве теме свакако спадају оне које се баве идентификовањем организатора Мартовског погрома. Када је тог 17. марта избио незапамћени талас насиља према Србима у београдској штампи је најпре дошло до општег згражавања, а званичних одговора о томе ко је организатор свега тога није било. Због тога се један део штампе окренуо различитим врстама анализе и проналажења одговорних, међу којима су се могле наћи и одређене личности, организације и институције са Запада. Најпре је *НИН* 18. марта у чланку на четири стране говорио о томе како је подршка исламским екстремистима и Ал Каиди велика код Албанаца, те је због тога боље за Запад да им што више попусти и бори се за независност Косова како би их пацификовао.⁶⁷ Овакво означавање терористичких група као организатора насиља, али и Запада као њихових помагача, само је додатно цементирано већ постојећу негативну слику о међународној заједници у медијима. Прецизније податке, и то недељу дана након овога, доноси и *Блиц*, овога пута и на насловној страни.⁶⁸ У овом непотписаном чланку, који је потом у самим новинама заузео чак две стране, као главни помагач Албанаца се наводи амерички дипломата и бивши преговарач за Косово Ричард Холбрук. Он се на овом месту наводи као један од главних заговорника независности Косова, а да један од начина да се до тога и дође управо помагање етничког чишћења у покрајини. О њему говори 25. марта и Љиљана Смајловић. Иако у њеном чланку у *НИН*-у део о Холбруку заузима сразмерно мали део у односу на остатак текста, она ту ипак наводи ранију Холбрукову изјаву о томе да би он „натерао

⁶⁷ Р. Мароевић, С. Иконић, „Смртоносни спавачи“, *НИН*, 18.3.2004.

⁶⁸ „Holbruk + Таџи = teror na Kosovu. Planirano!“, *Blic*, 25.3.2004.

Србију да изабере или Косово или Европу, а ако изабере Косово, изгубиће и то, али и Европу“.⁶⁹

На ову тему могу се надовезати и писања медија о проалбанским лобистима који активно већ годинама делују на Западу. Иако су вести о тим лобистима и њиховим групама заузимале мало места у листовима, где готово нигде нису прелазиле трећину или половину странице, они се ипак уклапају у ову матрицу медијског тражења западних лица одговорних за погром. Чланци о лобистима и њиховим групама повремено су се појављивале у готово свим новинама, али највећи списак „албанских пријатеља“ доноси управо један мањи чланак из *Гласа јавности*, и то на самом почетку извештавања о насиљу.⁷⁰ Овај текст је, као и његов каснији пандан из *Блица*, непотписан и почива искључиво на „сазнањима листа“. Међу лобисте и главне савезнике организатора насиља се на овом месту сврставају високе америчке дипломате и политичари попут Медлин Олбрајт, Ричарда Холбрука, Веслија Кларка, Џорџа Сороса, али и бившег председника Била Клинтона. Даље у тексту се наводи да захваљујући њима данас Албанци на КИМ имају између 14.000 и 15.000 војника и око 500.000 пушака. Када су у питању лобистичке групе може се рећи да највише података о њима доноси један мањи чланак из *Вечерњих новости* у коме се говори да су најзначајније групе оваквог типа „Трилатерала“, „Билдербершка група“ и „Група 100“ и да су у њих Албанци уложили стотине милиона долара.⁷¹

Једна од значајнијих вести која се појавила у првих пар дана била је и она везана за могуће ангажовање војске СЦГ у покрајини, што би самим тим значило у повратак Србије на Косово. Ова идеја ипак је убрзо изгубила своју примамљивост, пре свега зато што је НАТО готово одмах одговорио да ангажовање војске СЦГ неће бити прихваћено, али су се и понеки усамљени гласови на ову тему могли чути и после тога. Међу оваквим гласовима свакако је најзначајнији био интервју једног од водећих генерала из времена рата на Косову 1998-1999. године – Небојше Павковића, и то са прилично сензационалним насловом: „Наша војска би то брзо урадила“.⁷² Овај чланак заузимао је пола странице у том броју *Новости*, а у њему је бивши генерал говорио о томе како је Запад са Косова избацио једину силу која је знала како да се обрачуна са албанским екстремистима –

⁶⁹ Љ. Смајловић, „Битка за кантон“, *НИН*, 25.3.2004.

⁷⁰ „Ругова, Тачи и Харадинај организатори“, *Глас јавности*, 18.3.2004.

⁷¹ Д. Савић, „Рушити холивудски клише“, *Вечерње новости*, 18.3.2004.

⁷² М. Радоњић, „Наша војска би то брзо урадила“, *Вечерње новости*, 20.3.2004.

српску војску. Иако је ово била једина опсежнија вест у београдској штампи на ову тему, мора се рећи да није била усамљена. На другим местима, али са далеко мање посвећеног простора, налазиле су се и вести у којима су поједини политичари⁷³, али и Павковићев блиски сарадник из Косовског рата Владимир Лазаревић⁷⁴, говорили у прилог тези да се на КИМ мора послати српска војска. Овакве вести најчешће су имале за циљ да додатно подгреју и запале ионако већ изузетно напету атмосферу у јавности поводом догађаја на Косову, и то управо креирајући утисак да једино војска СЦГ може спречити масовни егзодус Срба, док је Запад, иначе савезник Албанаца у време рата који су водили Павковић и Лазаревић, исувише невољан и незаинтересован да се бави тим проблемом.

Међу овакве вести изузетно запаљивог карактера могу се сврстати и објављивања сазнања из мистериозних и непроверљивих извора, као и класичне теорије завере. Оваквих вести није било пуно, нити су оне заузимале много простора, али су својом садржином ипак доста помогле да се распали антизападна атмосфера. По један чланак овакве врсте среће се у *Вечерњим новостима*, *Гласу јавности* и *Трећем оку*.⁷⁵ За сва три чланка карактеристично је одсуство аутора извора вести, а понегде и самог аутора. У првом дневном листу сазнајемо прилично прецизне ствари о томе да су насиље унапред припремили „албански терористи и Запад“. Затим се наводи да је планирана обустава насиља за понедељак (22. март – прим. Д.М.), а да би циљ тих догађаја требало да буде масовно и брзинско протеривање Срба јужно од Ибра, као и уништење свих њихових светиња на том простору, осим оних најважнијих попут Грачанице, Дечана и Пећке патријаршије. Паралелно с тим наводи се да је тактика Запада иста као и 1995. године, када је хрватској војсци исто то дозвољено у операцијама „Бљесак“ и „Олуја“, док би у овом случају КФОР и УНМИК требало само да евакуишу Србе и тиме омогуће Албанцима да им неометано пљачкају имовину и спаљују куће. Са друге стране *Глас јавности* извештава о тајним преговорима Руса и Американаца у Београду око поделе Косова. Према сазнањима овога листа наводи се да је ситуација за Србију изузетно неповољна, и то пре свега јер САД нуди Београду само 20 посто Космета, док се Руси „грчевито боре“ за 30 посто. До сличних закључака, али ипак на себи својствен начин уз

⁷³ S. M. S., „Drašković: Vojsku na Kosovo!“, *Kurir*, 19.3.2004; D. V., „Umarširati na Kosmet“, *Kurir*, 20/21.3.2004; N. M. J., „Vučić: Prljava igra međunarodne zajednice“, *Blic*, 19.3.2004.

⁷⁴ S. M. S., „Oružjem na oružje“, *Kurir*, 19.3.2004.

⁷⁵ „Србе сатерују у три енклаве“, *Вечерње новости*, 20.3.2004; „Цртање карти на салветама“, *Глас јавности*, 22.3.2004; P. Radović, „Šta je na Kosovu, biće i u Americi“, *Treće oko*, 30.3.2004.

пророчка предвиђања, долази и *Треће око*. У првом броју овог часописа након избијања сукоба наводи се већ више пута спомињана „стратегија Запада“ да намерно евакуише Србе из енклава и тиме оставља простор Албанцима за рушилачке походе, али се такође наводи да ће се оваква врста тероризма убрзо прелити и на сам Запад. Помиње се такође и наводно предвиђање да ће се уцене и претње нарочито САД и Велике Британије наставити и у наредних годину дана, али да ће дипломатска помоћ стићи од Француске, Шпаније, Грчке и Норвешке, које се и саме суочавају с озбиљним терористичким претњама.

Након ових теорија завере и вести са непровереним изворима мора се поменути и оно много рационалније и уравнотеженије извештавање *Времена* у своја два чланка посвећена овој теми. Ту се најпре критикује Запад због тога већ пет година на Косову није покренута ниједна озбиљна истрага о рушењу српских кућа и цркава, као и због тога што се убиства 1000 и киднаповања 1200 Срба још од 1999. године третирају као „изоловани и појединачни случајеви“ и правдају „насиљем које је у претходном периоду српска страна нанела Албанцима“.⁷⁶ Тамара Скроза такође посебно критикује међународне службенике због тога што се годинама нису бавили обезбеђивањем, очувањем и обновом српских манастира и културних споменика на Косову, те на крају констатује да због тога „можда и не би требало да чуди што су се припадници међународних мировних снага једноставно повукли и оставили манастире небрањене“.⁷⁷ На крају се мора рећи да се овакви текстови, иако изузетно критични према званичном Западу, пружају ипак далеко реалнију слику о међународној заједници и омогућују да се без стварања усијане атмосфере у друштву сагледају сви узроци и последице изузетно лошег положаја Срба на КИМ од 1999. године. Иако је у целокупном *Времену*, па чак и у овим чланцима, сразмерно мало простора посвећено деловању Запада, ту се ипак могу пронаћи дубинске анализе целокупне његове улоге на Космету, што на крају ствара једну доста реалну и уравнотежену слику о том истом Западу у српској јавности.

⁷⁶ M. Milošević, N. Lj. Stefanović, „Kosovo 17. mart“, *Vreme*, 25.3.2004.

⁷⁷ T. Skrozza, „Noć i plamen“, *Vreme*, 25.3.2004.

„Милосрдни анђео“

Посебно емотивно извештавање медија о Западу као негативном актеру на Балкану примећује се у освит пете годишњице почетка НАТО бомбардовања, која се обележавала 24. марта. Ову годишњицу су извештавањима пропратили сви дневни листови, а од недељника једино *НИН*. У насловима вести које се баве овом темом може се готово свуда наћи термин „Милосрдни анђео“ као назив НАТО операције против СРЈ, иако је званично име саме операције било „Савезничка сила“.⁷⁸ Ова годишњица такође је била од огромног значаја и због недавног погрома Срба на Косову, што се опет доводило у везу са повлачењем српских снага са КИМ након јуна 1999. године и често помињаном толерантношћу Запада према свим албанским злочинима од тог времена. Међутим, иако је ова годишњица била међу доминантним темама у целој штампи тог 24. марта, ипак се мора рећи да осим у појединим случајевима она нија коришћена да би се у већој мери него иначе креира негативна слика о Западу у српској јавности.

За разлику од осталих догађаја тих дана, за које су београдски медији кривицу углавном приписивали „насилним Албанцима“, за НАТО интервенцију из 1999. године су ти исти медији готово апсолутно одговорност пребацивали на међународну заједницу. Када су у питању српске и албанске жртве како бомбардовања тако и целокупног рата може се рећи да ту постоји доста несразмере и да је много више простора у штампи посвећено погинулима Србима и свакодневном животу у Србији током рата. Када су у питању саме жртве сви листови се махом слажу око податка да је за време бомбардовања погинуло до 2500 грађана Србије, а да је по окончању рата Косово напустило између 230.000 и 250.000 Срба, од којих се већина никад није вратила. Са друге стране, *Данас*, *Вечерње новости* и *Глас јавности* једини преносе и званично саопштење УНХЦР о томе да је 1999. протерано око 800.000 Албанаца из покрајине, који су се после готово сви вратили након доласка међународних трупа.⁷⁹

Када је у питању сам начин извештавања најрадикалнија је била *Политика*, и то пре свега због бомбастичних наслова попут „Милосрдни анђео крвавих руку“ чак и на насловној страни, обиља фотографија људи који су све изгубили због рата, али и због

⁷⁸ Више о пореклу и употреби имена „Милосрдни анђео“ вид. у: <https://pecanik.net/milosrdni-andeo/> (приступљено 25.8.2018.)

⁷⁹ „Godišnjica anđela“, *Danas*, 23.3.2004; „Пет година од агресије“, *Вечерње новости*, 23.3.2004; „Још се не зна тачан број мртвих“, *Глас јавности*, 24.3.2004.

посвећивања читаве три стране само НАТО агресији. У тим чланцима извештавано је у свакодневном животу људи током НАТО интервенције, урађен је опсежан интервју са мајком погинуле трогодишње девојчице Милице Ракић⁸⁰, али је пола странице заузео и чланак посвећен рапидној стопи ширења канцерогених обољења у Србији након те године.⁸¹ У трећем чланку се такође може наћи и алузија на Други светски рат тиме што се Алексинач због великог страдања током бомбардовања назива и „српском Хирошимом“, док се у закључку исте вести може прочитати да ни данас ситуација на Косову није много боља, јер и сада „Космет и даље гори“.⁸²

Када су у питању други листови може се рећи да у њима годишњица бомбардовања јесте заузимала доминантно место, али осим класичног окривљавања Запада није било никаквих додатних детаља који би додатно оптужили међународну заједницу за антисрпско деловање. Међутим, у оваквом изузетно емотивном извештавању су се *Политици* приближиле донекле и *Вечерње новости*. Ту се у једном чланку, иначе написаном на две стране, могу видети доста потресне слике уплаканих људи над рушевинама својих кућа, фотографије са сахрана погинулих, ватрогасних служби које јуре градским улицама, док се упечатљиви крај текста савршено поклапа са насловом доста набијеним емоцијама.⁸³

Још једну важну причу, овог пута о ставу Италије према НАТО интервенцији, преноси *НИН*.⁸⁴ Ту у свом ауторском чланку Миодраг Лекић, амбасадор СЦГ у Риму, наводи да је тадашњи амерички председник Бил Клинтон на консултацијама у Белој кући приморао италијанског премијера Масима д'Алему да се сложи с интервенцијом против СРЈ. Лекић даље истиче да је права наклоност Италијана била према Србима, о чему сведочи и велики број италијанских медија који су тада извештавали из Београда и једини били вољни да саслушају и српску страну приче, у чему је нарочито предњачио *Коријере дела сера*. Као још један доказ овога Лекић преноси и наводне речи некадашњег председника Италије Франческа Косиге, који је тада рекао да не схвата политички смисао војне интервенције НАТО, али да ипак Италија мора бити увек уз НАТО.

⁸⁰ Т. Годоровић, „Милица Ракић симбол страдања“, *Политика*, 24.3.2004.

⁸¹ С. Стојковић, „Све више оболелих од рака“, *Политика*, 24.3.2004.

⁸² „Да се никад не понови“, *Политика*, 24.3.2004.

⁸³ „Готова мисија анђела. Никакво добро тај није донео. Почео терор над Србима, убијања, силовања, спаљивања кућа, протеривања, рушења манастира. То је друга прича. Она се сада одиграва на Космету где се шири перје црних орлова“ (И. Ђорђевић, „Сирене утихнуле, ране остале“, *Вечерње новости*, 24.3.2004.)

⁸⁴ М. Лекић, „Италија под присмотром“, *НИН*, 25.3.2004.

Запад који реагује

Опажање кључних промена код западних званичника и институција

Упркос претходно наведеним негативним сликама о Западу које су биле доста присутне у београдским медијима, мора се ипак приметити да постоји такође и велики број чланака који о међународној заједници говоре на сасвим супротан начин. Када је у питању сама бројност оваквих извештавања може се рећи да су вести које говоре позитивно о Западу ипак заступљеније од оних који говоре о неспособном и пасивном посматрачу, али су ипак слике о међународној заједници која помаже Албанцима најбројније. Упркос овој слици о Западу који реагује су од изузетне важности, и то пре свега због тога што су тих дана у време најмасовнијег насиља против Срба још од 1999. године међународни званичници својим изјавама, али и КФОР својим деловањем на терену, доста допринели томе да се у домаћим медијима стекне утисак да Запад коначно мења своје „уврежено виђење“ Срба као лоших, а Албанаца као добрих момака.

Као што је већ наведено у овом раду, током трајања погрома на насловним странама најбројније су биле приче о самим патњама Срба, али се, када се говори у контексту оваквог виђења Запада, мора приметити да су се на насловницама тих дана доста често појављивале и званичне осуде насиља које су долазиле од стране бројних међународних организација и њихових званичника. Управо због њихове учесталости, али и вишеструког појављивања на насловницама, може се с правом рећи да су својим изјавама страни званичници доста допринели томе да српска јавност увиди да Запад заиста нешто ради по питању сузбијања насиља. У медијској атмосфери где доминирају превасходно негативне слике о Западу, овакве изјаве, и то у првим данима насиља, биле су од изузетне важности за представљање и другачије слике.

Оваквим осудама највише пажње посветили су ипак *Политика*, *Данас* и *Вечерње новости*⁸⁵, док је остала штампа о страним званичницима такође извештавала, али ипак не у толикој мери. Међу онима који најоштрије осуђују насиље у овим листовима нашли су се УН, НАТО, ОЕБС, САД, Француска, али и бројни високи званичници Европске уније, док је *Политика* чак 19. марта и читаву једну страницу посветила само иностраним

⁸⁵ „Солана: Виновнике на суд“, *Политика*, 18.3.2004; R. D. i агенције, „SAD, EU i NATO osudili nasilje“, *Danas*, 18.3.2004; С. Остојић, „Агресија и на УН“, *Вечерње новости*, 19.3.2004.

званичницима који су осуђивали насиље на Космету. Сви ови званичници понављали су да никаквог етничког прогона на Косову не сме бити и да ће све бити учињено како би се Србима, али и другим народима, омогућио безбедан живот у покрајини. Многбројност осуда, као и чињеница да су оне долазиле готово из целог западаног света, утицала је доста на промену свести о Западу у домаћој јавности, како код медија тако и код самих политичара.

Међу иностраним осудама које су се посебно издвајале биле су оне које су изнели немачки министар одбране Петер Штрук и Петер Шидер, високи званичник Европског парламента. Њихове поруке су пре свега биле упућене косовским Албанцима и њиховим лидерима, што је вероватно био и један од разлога да *Политика* и *Вечерње новости* посебно издвоје ове изјаве у својим издањима као веома битне.⁸⁶ Штрук је ту упозорио да се на Косову још увек налази хиљаде бораца „забрањене ОВК“ који су тамо још увек активни и неразоружани, те да ће на свако њихово активирање и насилно деловање НАТО имати адекватан одговор. Шидерова порука била је више усмерена ка политичким лидерима косовских Албанаца, које је посебно критиковао због тога што нису учинили ништа да адекватно осуде и спрече насиље над Србима, те их позива да то коначно и учине.

Када су у питању домаћи политичари који су опширно говорили о променама код западних лидера у тој сфери су били најактивнији Тадић, Свилановић, али и високи функционер Демократске странке Драган Ђилас. Тадић и Ђилас су најпре говорили о томе како је је по први пут после чак 14 година дошло до промене у реторици западних званичника и да они напослетку заиста почињу да увиђају све опасности албанског национализма и да коначно виде право стање о положају и животу косметских Срба.⁸⁷ Министар дипломатије СЦГ је говорио о сличним променама које је запазио пре свега код америчких политичара, али и генералног секретара УН Кофија Анана лично.⁸⁸

Након завршетка главног таласа насиља на Косову убрзо су уследиле и прве озбиљније иницијативе домаћих политичара упућене иностранству, те су медији и на овом пољу почели све више да примећују промену на Западу, и то пре свега тиме што су те

⁸⁶ „Шидер: Нисте осудили недела“, *Вечерње новости*, 20.3.2004; „Озбиљна опомена за ОВК“, *Политика*, 22.3.2004.

⁸⁷ М. Павловић. „Преломни моменат“, *Политика*, 22.3.2004; S. Marjanović, „Istina nije dovoljna“, *Kurir*, 24.3.2004.

⁸⁸ Д. Савић, „Корак ка новој политици“, *Вечерње новости*, 21.3.2004;

иницијативе бивале готово у потпуности прихватане. Најпре је председник СЦГ Светозар Маровић упутио посебан апел организацији УНЕСКО у коме наводи да уништавање српских средњовековних цркава и манастира представља злочин против европске и светске културне баштине и позива УНЕСКО да се максимално ангажује на њиховом даљем очувању и обнови.⁸⁹ Са овим апелом се и генерални директор УНЕСКО потпуно сложио и пристао да ова организација што пре пошаље стручни тим у покрајину ради процене целокупне штете.⁹⁰

Са друге стране, као веома позитиван пример са Запада приказани су и француски министар дипломатије Доминик де Вилпен и председник Европске комисије Романо Проди. Они су најпре у разговорима са премијером Коштуницом у Бриселу 23. марта показали велику емпатију према српским жртвама, али и велико разумевање за српске интересе о децентрализацији покрајине која би била направљена тако да што боље обезбеди већу сигурност Срба. На тим састанцима поновљен је и став да до прогона на КИМ више не сме доћи никад и да на тај начин се никад неће доћи до независног Косова, али су ипак решили да одбију Коштуничин предлог поделе КИМ на албанске и српске кантоне, док су за идеју децентрализације показали велику спремност.⁹¹ *Вечерње новости* пренеле су вест да су се они такође сложили и да се Србима на КИМ дају широка права каква имају Албанци у Македонији.⁹²

Вест о овој Коштуничиној посети нашла се тог 24. марта на свим насловним странама дневних листова, а наслови тих вести су изузетно позитивно говорили о усаглашености српских и европских интереса када је у питању побољшање права Срба у покрајини. Оваква огромна медијска покривеност ове посете омогућила је додатно учвршћивање слике о западним званичницима који недвосмислено јасно осуђују свако протеривање и насиље над Србима, док са друге стране почињу да показују много више разумевања за српске интересе у покрајини него свих ранијих година.

⁸⁹ „Апел УНЕСКУ“, *Вечерње новости*, 21.3.2004.

⁹⁰ „Прихваћени Маровићеви предлози“, *Danas*, 23.3.2004; П. П., „Стручни тим утврђује штету“, *Глас јавности*, 24.3.2004; Д. Најман, „Чврсто обећање“, *НИН*, 25.3.2004.

⁹¹ „Ni kantonizacija ni nezavisnost“, *Danas*, 24.3.2004; „Podrška Evrope decentralizaciji“, *Blic*, 24.3.2004; „Осуда насиља“, *Глас јавности*, 24.3.2004.

⁹² „Србима права Албанаца у Македонији“, *Вечерње новости*, 24.3.2004.

Преломни моменат – КФОР се бори против етничког чишћења

Када је у питању однос српске штампе према мисији КФОР и њеним челницима може се рећи да је он готово парадоксалан. Као што је поменуто у претходном поглављу, вести које говоре веома негативно о КФОР-у су изузетно присутне у београдској штампи. Међутим, у исто време и у истим дневним листовима могу се пронаћи и дијаметрално супротна виђења ове војне мисије, а често су ове позитивне слике о КФОР-у и на насловницама. Матрица о стварању позитивне слике о КФОР-у је готово идентична оној која је коришћена за стварање оне, већ раније у овом раду наведене, изузетно негативне слике о тој истој војној мисији. У ту матрицу би пре свега спадале изјаве домаћих политичара, лична сведочења косовских Срба о деловању војника КФОР-а, стручни и аналитички чланци новинара, али су се за стварање позитивне слике на овом месту могле и употребити изјаве челних људи ове НАТО мисије. Сви ови елементи упоредо су коришћени за прављење позитивне слике, која је бивала све присутнија како је време од насиља полако одмицало.

Најпре су првих дана доминантне вести, наравно када је овај контекст у питању, биле оне у којима су бројни команданти НАТО снага у покрајини говорили да неће толерисати никакво етничко насиље и да ће користити чак и ватрено оружје како би такве нереде спречили.⁹³ Ове изјаве по правилу су пратиле и фотографије војника у пуној ратној опреми, као и бројних оклопних возила како јуришају у обрачун с албанским екстремистима. Многе од ових вести налазиле су се често и на насловним страницама новина, што је сведочило о очигледно великој важности ових изјава код српских медија. Како је време пролазило тако су овакве изјаве почеле да пристижу од људи на све вишим позицијама у НАТО хијерархији, да би на крају генерални секретар овог војног савеза Јап де Хоп Схефер и лично дошао на Косово да још једном понови такве поруке.

Међутим, прави прелом се догодио код изјава америчког адмирала Грегорија Џонсона и италијанског генерала Алберта Примићерија. Адмирал Џонсон најпре је окарактерисао насиље као „без сумње организовано и оркестрирано“⁹⁴, да би убрзо након

⁹³ N. M. Jovanović, „Borbena gotovost na maksimumu“, *Blic*, 18.3.2004; Б. Радомировић, „Смрт од снајпера“, *Политика*, 18.3.2004; „Схефер: зауставити нереде“, *Политика*, 21.3.2004; R. Femić, „Stiglo 150 vojnika Velike Britanije“, *Danas*, 20/21.3.2004; „NATO prati situaciju, KFOR dobija pojačanje“, *Danas*, 22.3.2004; „Shefer: Počinioци krivičnih dela neće ostvariti iluzije“, *Danas*, 23.3.2004.

⁹⁴ „Admiral Džonson: Nasilje na Kosovu organizovano i orkestrirano“, *Danas*, 19.3.2004; „Оркестрирани напади“, *Вечерње новости*, 19.3.2004.

тога изјавио да се на Косову одвија „етничко чишћење“⁹⁵. Затим се на то надовезала и изјава Примићерија о томе како је код албанских екстремиста већ дуже време постојао припремљен план да се „мачем и огњем“ опустоши Косово.⁹⁶ Овакви ставови високих званичника мисије КФОР тумачени су београдској штампи изузетно повољно и поздрављани су као објективна оцена стварног стања на КИМ, а редовни разговори ових челника са министром Борисом Тадићем⁹⁷ схваћени су као додатна потврда тога да ова војна формација заиста има озбиљне намере да заустави насиље. Ове изјаве заиста у српским медијима наишле на огроман одјек. Убрзо по њиховом објављивању, често и на самим насловницама, бројни стручни аналитичари, новинари, па чак и сами министри попут Тадића и Свилановића додатно су се освртали на ове изјаве и тумачили их управо у том контексту у коме Запад коначно почиње да обраћа пажњу и на проблеме Срба.

Ове вести као да су донекле ублажиле изузетно негативну представу о Западу створену оном безосећајном и нетактичном изјавом Харија Холкерија. Међутим, убрзо након те спорне изјаве шефа УНМИК-а и код њега су почеле да се примећују промене које су сада доста личиле на Џонсона и Примићерија. Наиме, Холкери је управо тих дана након давања спорне изјаве обилазио Приштину, Липљан, Обилић и бројна друга места из којих су Срби протерани и тамо је лично разговарао са жртвама. Београдски медији су све време преносили ове његове посете, као и ужасно осећање неверице и огорчености због суровог насиља које је сада и лично имао прилике да види.⁹⁸ Овакве вести пратиле су и фотографије Холкерија на згариштима српских кућа, а на готово свим оваквим сликама његово лице је имало израз дубоке потиштености и зgroжености због призора којима присуствује. Врхунац оваквог позитивног приказивања Холкерија био је моменат када је он употребио израз „злочин против човечности“ да био боље квалификовао карактер насиља над Србима.⁹⁹

У данима након окончања насиља било је и бројних других вести у којима је КФОР приказан доста позитивно, у чему се ипак значајно издвојио *Глас јавности*. У овом листу је 24. марта на насловној страни била вест о томе како КФОР најзад почиње да хапси

⁹⁵ „Џонсон: Етничко чишћење“, *Политика*, 20.3.2004; „Џонсон: Етничко чишћење“, *Глас јавности*, 20.3.2004; „Gregori Džonson: То је етничко чишћење“, *Danas*, 20/21.3.2004.

⁹⁶ „Albanci imali unapred pripremljen plan“, *Danas*, 20/21.3.2004; „Албанци имали план“, *Вечерње новости*, 20.3.2004.

⁹⁷ „Тадић разговарао са Џонсоном“, *Политика*, 20.3.2004.

⁹⁸ Б. Радомировић, „Холкери: Огорчен сам“, *Политика*, 23.3.2004.

⁹⁹ „Над Србима злочин против човечности“, *Вечерње новости*, 24.3.2004.

учеснике и организаторе насиља¹⁰⁰, а затим се у чланку на две странице детаљно извештава о овој акцији норвешких војника, који су хапшење започели најпре у Обилићу. Текст су пратиле и бројне фотографије, и то преко целе насловне стране, војника КФОР-а који најпре у пуној опреми изводе акцију хапшења, а затим у свом кампу држе притворена лица која се сумњиче за учествовање у насиљу над Србима. Оваква медијска покривеност акције хапшења, и то од стране листа који је често имао и изузетно негативне чланке о Западу, најбоље говори о томе до којих размера је временом напредовала представа о међународној заједници која реагује на терену.

Напоследку ту су присутна и лична сведочења косметских Срба о војницима КФОР-а који су били задужени за њихову безбедност. Ове вести ипак нису спадале у доминантне, осим у једном случају, односно заузимале су сразмерно најмање места у дневним листовима када се упореде са осталим чланцима који говоре позитивно о Западу. Међутим, ова сведочења и поред тога остају веома важан елемент за грађење овакве слике о међународној заједници. У оваквој врсти извештавања посебно су се истакли *Блиц*, *Данас* и поново *Глас јавности*. Први лист је тада посебно извештавао о томе како су италијански војници сачували Пећку патријаршију и монахе од албанских снајпериста¹⁰¹, о немачким снагама које су одбраниле српско село Новаке код Призрена¹⁰², док је *Глас јавности* пренео вест о француским војницима који су чували манастир Девич.¹⁰³ Међутим, текст *Данаса* се посебно издваја, и то пре свега зато што је то једини текст који преко целе стране говори о монасима из Липљана.¹⁰⁴ Ти монаси у чланку посебно се захваљују чешким и финским војницима који су зауставили напад Албанаца на Липљан, чиме је онемогућено избијање крвопролића, али и насиља и протеривања већих размера. Један од монаха такође посебно похваљује и велике личне жртве тих војника, чији је живот током напада Албанаца био константно угрожен.

¹⁰⁰ “Кривци пред лице правде“, *Глас јавности*, 24.3.2004.

¹⁰¹ N. M. Jovanović, „KFOR ubio Albanca“, *Blic*, 18.3.2004.

¹⁰² N. M. Jovanović, „Zaštitili Srbe“, *Blic*, 20.3.2004; О селу Новаке такође пише и *Глас јавности* („Бранили село сузавцем и шок бомбама, *Глас јавности*, 20.3.2004.)

¹⁰³ Љ. Сталетовић, „КФОР спасао светиње из манастира Девич. Мошти у Митровици“, *Глас јавности*, 22.3.2004.

¹⁰⁴ J. T., „Svedočenje iz Lipljana“, *Danas*, 22.3.2004.

На крају може се рећи да су вести о Западу који реагује, иако малобројније од оних у којима међународна заједница подржава Албанце, одиграле веома важну улогу у представљању и другачијег погледа на улогу Запада на Косову и њихово стварно држање према претензијама и плановима албанских екстремиста. Временом су се овакве позитивне вести о Западу постепено шириле допирући чак и до оних листова који су најчешће антизападно орјентисани, што најбоље сведочи о томе да их чак ни овакве медијске куће више нису могле игнорисати или минимизирати.

Закључак

Анализом најтиражније београдске штампе и њеног писања о земљама Запада у првих недељу дана након Мартовског погрома 2004. године долази се до веома значајних закључака о томе како су постепено настајале, развијале и уобличавале се слике о бројним државама и међународним организацијама у српској јавности. У овом раду направљена је можда донекле и груба подела на три врсте представа о Западу у београдској штампи, које ипак нису постојале независно за себе или правилно распоређене у листовима са супротних политичких и вредносних позиција, већ су све све време међусобно преплитале, развијале се, док су понекад потпуно супротне вести о Западу стајале у новинама практично једна поред друге. Због тога није могуће правилно направити поделу на листове који готово искључиво шаљу позитивну или негативну слику о Западу, већ је штампу у том смислу једино било могуће раздвојити на ону која „нагиње“ мало више у једну или другу страну, али је могуће такође направити и поделу медија према самој врсти вести које бирају да објављују.

Када су у питању сами листови може се рећи да су најобјективније и најуравнотеженије извештавали недељник *Време* и дневни лист *Данас*. У њима су се могле срести све три врсте представа о Западу, али у овим медијима готово нигде се те слике нису додатно поткрепљивале бомбастичним насловима, шокантним и потресним фотографијама, као ни радикалним тумачењима догађаја од стране бројних аналитичара. На основу свега до сада приказаног у овом раду такође се може уочити и друга врста штампаних медија, као што су *Блиц*, *Вечерње новости* и *Глас јавности*. Ова три дневна листа спадају у исту групу пре свега зато што су се у њима за тих недељу дана често могле срести на истом месту оне слике о Западу које су биле дијаметрално супротне. Емотивно извештавање о српским жртвама којима КФОР не помаже, ширење теорија завере и непроверених вести о намерама Запада и бомбастични наслови упоредо су стајали на истом месту са вестима великог формата у којима челници КФОР-а говоре о неопходности заустављања етничког чишћења, са извештајима и фотографијама о хапшењу екстремиста, као и са изјавама сведока који се бескрајно захваљују странцима што су им спасили животе.

У трећу групу би спадала остала штампа попут *Политике*, *Курира* и *НИН-а*, где су углавном доминирале негативне вести о Западу, који било да је неспособан или који помаже Албанцима, док су се у њима повремено могла наћи и супротна виђења међународне заједнице. Из ове групе бомбастичним насловима и емотивним извештавањем би се издвојио *Курир*, док би се ово могло рећи за *Политику* само у случају извештавања о годишњици НАТО бомбардовања. На крају као усамљен случај стоји двонедељник *Треће око*, када у издању од 30. марта стоји само једна вест посвећена Косову и где се „пророчки предвиђа“ да ће Запад ускоро задесити иста катастрофа коју сада њихове трупе на Косову нису могле или нису желеле да спрече.

Када су у питању саме слике о Западу без сумње се може рећи да убељиво преовлађују негативне представе, у које се убрајају оне о неспособном и пасивном посматрачу, али и многобројније вести о Западу који подржава Албанце. Штампа је инспирацију за стварање оваквих слика најпре налазила у томе што међународне снаге нису успеле адекватно да спрече масовно насиље према Србима, у једној безосећајној и нетактичној изјави Холкерија, али и у сагледавању целокупног неуспеха западне политике да још од 1999. године у покрајини изгради функционално мултиетничко друштво и сузбије албанске националистичке екстремисте.

Упркос овоме, позитивне слике о Западу у београдској штампи уопште нису биле малобројне. У овом раду се јасно може видети да су оне бројније од слика о Западу као неспособном и пасивном посматрачу, али су опет мање заступљене од представа о међународној заједници која подржава Албанце. Позитивне слике о Западу у српској штампи заузимале су доминантно место управо онда када су високи челници КФОР-а говорили о напорима да се заустави етничко чишћење, приликом сведочења самих Срба о томе како су им страни војници заиста спасили животе, али и приликом интервјуисања бројних политичара и аналитичара који су додатно потврђивали да се перцепција Запада о међуетничким односима на Косову заиста мења и да међународна заједница сада заиста постаје свесна угрожености и тешког положаја српске мањине на Космету.

Библиографија

Извори:

- *Blic*
- *Вечерње новости*
- *Vreme*
- *Глас јавности*
- *Danas*
- *Kurir*
- *НИН*
- *Политика*
- *Treće oko*

Интернет извор:

- *Mart 2004. Etničko nasilje na Kosovu*, Fond za humanitarno pravo, juli 2004, Beograd: http://www.hlc-rdc.org/images/stories/pdf/izvestaji/FHP_izvestaj-Etnicko_nasilje_na_Kosovu-mart_2004-srpski.pdf (приступљено 25.8.2018. године)

Литература:

- П. Баргл, *Албанци: од средњег века до данас*, Београд 2001.
- D. T. Bataković, *Serbia's Kosovo Drama: a historical perspective*, Beograd 2012.
- Н. Здравковић, *Politika žrtve na Kosovu: Identitet žrtve kao primarni diskurzivni cilj Srba i Albanaca u upornom sukobu na Kosovu*, Beograd 2005.
- S. Milivojević, *Mediji, ideologija i kultura*, Beograd 2015.
- B. Petranović, *Istorija Jugoslavije: 1918-1988, I-III*, Beograd 1988.
- *Srpska strana rata: trauma i katarza u istorijskom pamćenju* (ur. N. Popov), Beograd 2002.
- M. Thompson, *Proizvodnja rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*, Beograd 2000.
- М.-Ж. Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, Београд 2013.
- I. Čolović, *Smrt na Kosovu polju: Istorija kosovskog mita*, Beograd 2016.